

В. Миропільський.

Уляна Кравченко.

Спроба характеристики її поетичної творчости.

Дрібною цвіткою цвіту, мій Отче,
в долині цій
і леготом голошу я, що цвіт сей
Ти сам підніс.
Хоч як дрібна я, живовотворним тхнінням
мене огрій,
а стану, мов агави цвіт, що ніччю
розцвівся, зріс.

* * *

Ти знаєш, Отче, тайну горя мого
Ти — Сам Один!
Ти знаєш, як з тугою рвусь до млистих
незнаних сфер.
Зза хмар Ти бачиш, як сягаю в дрожі
ховзьких вершин.
Глянь, — а вірлицю над верх я злину;
дай дужих пер!
(Зі збірки „Prima vera“)
... О не для мене дай мені тепленький
промінчик з висоти:
щоб я уміла виспівать яснений
блеск волі, красоти.
Щоб я у пісні змалювать зуміла
сестрам прийдешній рай;
щоб успіхом *братів* кріпила, —
хоч промінь щастя дай!
(З тієї ж збірки).
... Нехай не маю більш для себе серця,
нехай ніякого не маю скарбу...
Знімусь над власний жаль і біль свій
власний,
з душі добуду святість, в ній заклану...
Хоч би прийшлося на хрест розпнати душу
так серце зложу власними руками,
мов на жертвеннику усепалення.
і сонцю — правді лиш співати буду...
(З тієї ж збірки).

I.

Незадовго мине 55 літ, відколи розпочала літературну працю¹⁾ знана галицько-українська поетка, тоді ще молоденька (19-літня) дівчина Юлія Шнайдерівна, що далі під щасливо дібраним псевдонімом Уляни Кравченко здобула — по деяких сумних і прикрих хвилях життєвої боротьби — загальне признание, пошану і славу.

Найчастіше ім'я Уляни Кравченко зв'язують у нас із жіночим рухом, що прокинувся серед українського громадянства

¹⁾ Оскільки знаємо, перший вірш, що появився пізніше друком, написала У. Кравченко в 1879 р. Був це вірш „Щирий люд наш“..., писаний ще невправною рукою, але в деяких відношеннях досить цікавий.

у Галичині в 1880-их роках і був досить близько зв'язаний із суспільно-політичним радикальним рухом, який започаткували були в Галичині Драгоманів, Франко і Павлик. Сергій Єфремов у своїй „Історії українського письменства“ згадує Уляну Кравченко виключно як піонерку гал.-українського жіночого руху, наводячи при тім уривок з її віршу „На новий шлях“. Що більше, навіть один із редакторів останніх збірок її творів і, здається, один з найбільших почитателів її поезії П. Волянський з особливим притиском підчеркує її зв'язок з її суспільно-політичним радикалізмом, з гуртком Франка і Павлика, ітд. — Безсумнівно, Єфремов має рацію, коли вважає Уляну Кравченко за одну з піонерок і провідниць українського жіночого руху в Галичині; так само слушно зазначає Волянський зв'язок Уляни Кравченко з гуртком Франка й Павлика, котрі дійсно в приятельських відносинах жили з молодістю тоді поеткою й де в чім могли мати на неї вплив. Але „жіноча справа“ це лише, так би сказати, одна сторінка в многогранній поетичній діяльності Уляни Кравченко; з літературно-мистецького погляду, ця „сторінка“, посвячена спеціально „жіночій справі“, навіть менше важна й менше вартісна, ніж інші; та навіть і з погляду „кількості“ — „жіночих“ громадських поезій у Кравченко зовсім не багато, — і тому сильно скривдив поетку С. Єфремов, згадавши про неї лише як про жіночу діячку“ й не освітливши інших сторін її незвичайно широкої й поетичної творчості. Так само видається нам надмірно одностороннім особливе підчеркування зв'язку Уляни Кравченко з Франком і Павликом. Розглядаючи її твори, цілком ясно бачимо, що ідеологічний вплив Франка й Павлика на світогляд і літературну творчість поетки зовсім не був великим і — що головне — не сягав глибин, чи підстав її світогляду. Це був радше стимул до шукання самостійної (під ідеологічним оглядом) громадської праці, ніж справжній ідеологічний вплив. Здається, що ми не помилилися, що поетці нашій подобалися й імпонували в гуртку Франка й Павлика саме змагання до якихось вищих суспільних ідеалів, шукання суспільної правди й добра, жертвенність, готовість страждати й життя покласти за свої ідеали, за правду, добро, рівність, „за простий люд“ ітд.; можливо, що засвоїла від них поетка й республікансько-демократичні погляди; але з певністю можемо ствердити, що не переняла від них цілого їх світогляду, зокрема їх релігійного вільнодумства. Приятельство поетки з Франком і Павликом це знову тільки епізод в її ідеологічній та письменницькій розвитку. Найбільше барвисті й найкращі сторінки в поетичнім надбанні Уляни Кравченко якраз неможливо зв'язувати ані з її участю в „жіночій русі“, ані тим більше з ідеями Павлика й Франка, хоч і те й друге треба взяти під увагу в характеристиці Уляни Кравченко як письменниці.

На жаль, не вважаючи на велике поетичне надбання У. Кравченко й безсумнівно визначне її місце в зах.-українській літературі, оскільки знаємо, досі не було навіть спроб суцільної характеристики її літературної творчості. І хто знає, може почасти

саме й через те, хоч наше громадянство ставиться з великою пошаною й признанням до поетки, але не має, здається, виразної й виробленої уяви про її поетичну творчість. Характеристика така, зрештою, не є легка, з огляду на широку гаму поетичних настроїв Уляни Кравченко, різноманітність її поетичних мотивів, різнобарвність її поетичних малюнків, а при тим всім ще й своєрідну оригінальність її таланту й її творів.

Ця наша стаття не претендує на вичерпуючу й суцільну характеристику літературної діяльності У. Кравченко. Ані розміри „Дзвонів“, ані час, яким розпоряджаємо для написання нашої статті, не дозволяють нам дати такої характеристики. Всетакі, сподіваємося, що наш нарис причиниться до ліпшого й повнішого зрозуміння Уляни Кравченко, як поетки, збудить більший інтерес до її творчости, і хоч почасти допоможе належній історично-літературній характеристиці й оцінці її літературної праці.

Літературна діяльність кожного письменника, навіть найбільш оригінального, своєрідного й самостійного в своїй творчості, неодмінно відбиває в собі характеристичні прикмети свого суспільного середовища, нації й доби. На тлі цих трьох елементів формується оригінальна особистість письменника, при чому в письменників з сильно розвиненою індивідуальністю ці три елементи виступають здебільшого особливо яскраво. Уляна Кравченко безсумнівно належить до письменників з яскраво розвиненою індивідуальністю. Сторонні впливи, здебто впливи інших письменників в її творчій горнілі переповнялися в такі відмінні від першоджерела форми, що навіть в тих випадках, коли Кравченко з зовнішнього боку ніби то наслідувала інших письменників, нпр. Шіллера, Ленау, Гайного, Шевченка, Франка, Олексія Толстого ітд., — по суті в ці ніби — наслідування вкладала вона свій власний оригінальний зміст, і переймала ті ніби-наслідування зовсім відмінним духом, духом свого власного „я“, а в ряд із тим і духом свого суспільного середовища, своєї доби, нації ітд. Гострі тони Ленау, Гайного, Франка змягчувала її ніжна жіноча природа. На гострий відчай і зневіру знаходила вона здебільшого розраду в вірі в Бога та в кращу будуччину. В поезію, писану в іншій середовищі, вплітала малюнки, настрої й задушевні думки, зроджені в її творчій уяві серед гал.-української природи й гал.-українських обставин життя.

Візьмім для прикладу вірш У. Кравченко „Люблю тебе, народе мій убогий...“ (напис. 1884 р.; поміщ. у збірці „На новий шлях“). Початок цього віршу:

„Люблю тебе, народе мій убогий,
хоч ти в ярмі.
Люблю тебе, хоч ти, тяжкий невіжа,
живеш у тьмі“.

написаний, очевидно, під впливом подібної ж поезії Гайного. Але під той час, коли у Гайного цілий вірш перенятий цим самим настроєм, а самі вирази — докори рідному краєві гостріші і рі-

жнотанітні, — у Кравченко зараз же по коротких докорах вивирається інша думка, інший настрій і інше змагання:

„люблю й даю в імя тії любови
свої думки,
мов золото, посічене словами
в тонкі дрібки,
щоб словом — лявою тебе заґріти.
збудить зі сну,
відкрити правду і народам спільну
буття мету;
щоб посів кинути святої згоди
в душі нутро,
та зберегти у повному здоровлю
твое ядро.
Люблю тебе, як любить рідну неньку
мале дитя,
що для її ратунку не жаліло б
свого життя“...

Ні, це все вже зовсім не гайнівське, це ж так широко-українське і разом з тим християнське й жіноче. Вірш, розпочатий в ніби-гайнівському тоні, закінчився в типово-українських, християнських, *сентиментально-демократичних*¹⁾, жіночих тонах.

Порівняємо тепер вірш Уляни Кравченко „Коли не стане більше сил до бою“ (поміщений у перше в „ЛНВістнику“ в 1900 р., звідти передрукований у збірці „В житті є щось“, але написаний, мабуть, раніше) з дуже близькими до нього по темі й настрю поезіями Франка. Самий цей вірш до речі дуже гарний; на формі його й на окремих виразах помітний вплив Франка. Початок цього віршу зовсім ніби Франків:

„Коли не стане більше сил до бою,
омліють руки, — що тоді з тобою?
Гадаеш; ті, котрим ти служиш, люди
тебе розрадіть у важкому труді?
Дарма! На се вони часу не мають:
їх кличе світ, їх втіхи дожидають...
Хоч би й рідні — не жалуйся! Ти ж знаєш:
туди спішать, де щастя усміхається“...

Але знов після отсих гірких, песимістичних нот, приходиться закінчення, переповнене незвичайною силою віри в правду, непохитною свідомістю обовязку й залізною волею до жертвенної

¹⁾ Або точніше: „сентиментально-народолюбних“. Термін „демократичний“ уживається часто в подвійнім значінні: „політично-демократичний“ (народоправний) і „народолюбний“. В творах Кравченко народолюбні елементи виступають постійно й дуже яскраво, так що народолюбство можна вважати за одно з підставових рис її творчости й світогляду. Натомість політичний демократизм виступає лише в деяких (небагатьох) її творах, здебільшого навіть слабших (напр, у нещасливій її ніби — драмі. „На визвольному шляху“). Народолюбство ж Кравченко, тісно звязане з загальним християнсько-сентиментальним духом її поезії, навпаки належить до справжніх окрас її творчости. „Сентиментальне“ в нас часто вважають, правда, за щось негативного; але такий погляд і односторонній, і хибний. В українськім письменстві сентиментальний елемент все був животворчою силою й ледви чи не одною з основ української поетичної творчости.

праці, закінчення мужнє по своїй силі й жіноче, чарівно-жіноче по своїй готовості до самовідречення, саможертви, до служіння іншим з забуттям себе, свого „я“, закінчення знов таки *широ-християнське*:

„Ти ж не жахайсь, робітниче несміла,
відречення і жертви! Будь слугою,
повірницею бідних! Жий любовою!..

— — — — —
Коли ж у чаші сам полин остане,
хай з вірою в майбутнє зір твій гляне!
А як надломана пропаде сила, —
вмири невідома, духом сильна, біла“.

Ще інтересніше порівняння віршу У. Кравченко „Чи знаєш край?“ з його ніби-взірцем російським віршем визначного російського поета, уродженця України, правнука українського гетьмана — Олексія Толстого: „Ты знаешь край, гдѣ все обильем дышет?..“, віршем, який, до речі сказати, є однією з перлин поетичної творчості О. Толстого. Порівняння це особливо яскраво характеризує, як перетворювала чужі образи й ідеї У. Кравченко, як наповняла вона своїм ідеологічним змістом і своїми настроями поетичні форми та взірці, взяті від інших, та оскільки в суті речі самостійною й своєрідною залишалася завжди її творчість; разом з тим це порівняння дуже виразно освітлює деякі риси світогляду нашої поетки. Тому вважаємо конечним навести тут обидва ці вірші — Уляни Кравченко й Олексія Толстого — побіч себе:

Чи знаєш край ?

Чи знаєш край сей, де понад Дніпром
стеги і могилки лягли кругом,
де мріють *тихі села* у ярах,
де ніччю спів дзвенить в рясних
садках ?

Ой, знаєш ти його ? Туда, туда
з тобою, сину мій, злинула б я.

* * *

Чи знаєш *хатку*? Біла вся, мов сніг,
свячене зілля *вкруг звиса'* з-під стріх,
В світлиці скрізь глядять святі лица
з іконів Миколая і Христа.

Ты знаешь край, гдѣ все обильем
дышит,
гдѣ рѣки льются чище серебра,
гдѣ вѣтерок степной ковыль
колышет,
в вишневых рощах тонут хутора,
среди садов деревьев гнутся долу,
и до земли висит их плод тяжелый?

* * *

Шумя тростник над озером
трепещет,
и чист, и тих, и ясен свод небес,
косарь поет, коса звенит и блещет,
вдоль берега стоит кудрявый лѣс,
и к облакам, клубясь над водою,
бѣжит дымок синѣющей струею.

* * *

Туда, туда всѣм сердцем я стремлюся,
туда, гдѣ сердцу было так легко,
гдѣ из цвѣтов вѣнок плетет Маруся,
о старинь поет слѣпой Грицко,
и парубки, кружась на пожнѣ гладкой,
взрывают пыль веселою присядкой.

